

Právo obchodních korporací

§ 1 Pojem a prameny

Právo obchodních korporací, jímž rozumíme soubor právních norem upravujících zakládání, přeměny, rušení i fungování (strukturu, orgány, vnitřní předpisy) obchodních korporací, můžeme označit za právní disciplínu, jež sice **není právním odvětvím a nemá žádnou rozsáhlejší autonomii**, přesto je **poměrně jasně ohraničená a ucelená**. Předmětem práva obchodních korporací je především to, co praxe nazývá „statusovými věcmi“ obchodních korporací. Těmi můžeme rozumět především všechny záležitosti týkající se právního postavení těchto osob. Negativně vymezeno to znamená, že nejde o úpravu vztahů obchodních korporací, do nichž vstupují s jinými osobami.

Právo obchodních korporací je součástí obchodního práva a občanského práva v širším smyslu. V rámci občanského práva je právo obchodních korporací zvláštní úpravou určitých forem právnických osob. V občanském zákoníku se ho týkají bezprostředně ustanovení o právnických osobách a o korporacích, nakolik zvláštní úprava neza-
kotvuje odchylky od tohoto obecného režimu.

Přestože jde převážně o disciplínu **soukromého** práva, zasahuje do ní významně i právo **veřejné**, zejména zvláštními úpravami některých oborů podnikání. Právo obchodních společností se prolíná s úpravou podmínek podnikání v té míře, že určité oblasti jsou přístupné jenom právnickým osobám, nebo především právnickým osobám. Naopak četná tzv. svobodná povolání, která měla tradičně povahu podnikání jenom fyzických osob, se postupně otevírají i obchodním společností, avšak jenom při splnění stanovených podmínek (např. jenom určité formy společností, příslušnost společníků k dané profesi apod.).²⁰

Pojem
práva
obchod-
ních
korporací

Systémové
vazby
práva
obchod-
ních
korporací

²⁰ Např. podle zákona o advokacii (č. 85/1996 Sb., v současném znění) mohou advokáti vykonávat své povolání v osobní společnosti nebo společností s ručením omezeným

Právo obchodních korporací navazuje také velmi těsně na právo kapitálových trhů a právo cenných papírů, protože obchodní společnosti mohou emitovat cenné papíry a v určitých případech mohou inkorporovat účasti do cenných papírů. Od práva obchodních korporací je neoddělitelná úprava obchodního rejstříku a principu publicity a úzce se váže také na úpravu účetnictví.

Právo cenných papírů a obchodní korporace Obchodní společnosti emitují cenné papíry, jejichž prostřednictvím zajišťují financování svého závodu. Cenné papíry mají povahu buď získání **úvěru** od věřitelů, v tom případě se jedná o dluhopisy, jejichž majitelé se stávají věřiteli společnosti, anebo účastnických cenných papírů, kde je od nabyvatelů získáván kapitál výměnou za poskytnutí **účasti** ve společnosti (akcie, kmenové listy). Kombinací obou druhů vznikají zejména cenné papíry, kde společnost získává úvěr, ale namísto splacení je možno poskytnout účast (výměnné dluhopisy), pokud věřitel (majitel dluhopisu) tuto možnost zvolí. Úprava cenných papírů hromadně emitovaných se tak stává součástí práva obchodních korporací.

Vstup na kapitálový trh a corporate governance Obchodní společnosti mohou za stanovených podmínek **nabízet své účastnické cenné papíry na burze**. Tím na jedné straně zvětšují naději na získání volného kapitálu, současně však prostřednictvím trhu získávají informaci o hodnotě společnosti a jejího závodu. V tom případě se emitentské společnosti musí podřídit rozsáhlé regulaci zákonně i té, již si schválí příslušný trh. Přestože tedy z velké části jde o autonomní pravidla nemající povahu právního předpisu, vstup na trh je podmíněn dodržováním přísných podmínek týkajících se zejména transparentnosti hospodaření a správy společností (corporate governance). Respektování těchto pravidel zvyšuje kredibilitu společnosti.

Kolektivní investování, bankovníctví, pojišťovnictví Cenné papíry jsou také významným investičním nástrojem a touto cestou právo obchodních společností úzce souvisí s úpravou **kolektivního investování**. V situaci, kdy dlouhodobě banky nenabízejí prakticky žádné úroky z vkladů, význam cenných papírů jako investičního nástroje významně stoupá. Výsledná roztržičnost vlastnictví akcií kotovaných společností a na druhé straně sdružení jejich správy v rukou správcovských společností svět akciových společností výrazně proměnilo. Kolektivní investování představuje v současné době široký soubor právních pravidel upravujících podmínky podnikání investičních

---

za předpokladu, že společníky jsou pouze advokáti a předmětem je výkon advokacie (§ 15 cit. zákona).

společností, investičních fondů a podílových fondů, cenné papíry jimi emitované a ochranu investorů včetně státního dozoru uskutečňovaného v současné době Českou národní bankou. Tato část právní úpravy je upravena i právem EU a zčásti je tedy v členských státech harmonizována.

Celá sféra **bankovníctví a pojišťovnictví** je ovládána silnými obchodními společnostmi a jejich skupinami, podléhá zvláštní **rozsáhlé regulaci a zvláštnímu doзору** jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. Je rovněž harmonizována v rámci EU. Není to překvapivé zjištění, když víme, že bankovní sféra může snadno v případě selhání narušit rovnováhu celé (i nadnárodní) ekonomiky.

Obchodní korporace jsou intenzivněji než jiné podnikatelské subjekty dotčeny soutěžním právem, a to především právem proti omezování soutěže. Zvláštností tohoto právního oboru je, že základem evropské regulace je primární právo a ze sekundárního práva se uplatňují nařízení, která jsou rovněž přímo závazná v členských státech. Protisoutěžní chování každé obchodní korporace tak může být předmětem správního řízení podle zákona o ochraně hospodářské soutěže, tedy podle národního právního předpisu, stejně jako řízení uskutečňovaného přímo Komisí EU podle SFEU²¹ a zejména nařízení Rady (ES) č. 1/2003. Proti rozhodnutí těchto orgánů je možno se bránit žalobou před správním soudem nebo před Tribunálem Soudního dvora EU.

Je obtížné nezahrnout do práva obchodních korporací právo insolvenční a rovněž úpravu účetnictví. Přestože daňové zákony nepovažujeme za přímou součást práva obchodních korporací, je nepochybné, že hrají velkou roli v chování obchodních korporací, v rozhodování o jejich strategii a mnohdy i o umístění sídla v té které zemi. S tím souvisí i rozhodnutí o struktuře skupiny společností, o koncernovém uspořádání.

Velký význam má obchodní rejstřík, protože každá obchodní korporace se musí do rejstříku zapsat a zápis má zásadně konstitutivní význam. Zapisuje se nejenom založení obchodních korporací, ale i jejich přeměny, zrušení, vstup do likvidace. Řada dokumentů týkajících se obchodních korporací musí být uložena ve sbírce listin a díky principu publicity mají obchodní partneři i zákazníci možnost seznámit se s informacemi týkajícími se fungování a hospodaření obchodních korporací.

Soutěžní právo

Insolvenční právo a účetnictví

Obchodní rejstřík

²¹ Smlouva o fungování Evropské unie.

**Trestní
odpo-
vědnost
obchod-
ních kor-
porací**

Přestože se v České republice jenom velmi obtížně a zvolna překonává odpor k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, což je zřejmě výsledek tlaku velkých společností, vliv EU již přinesl schválení příslušného zákona (č. 408/2011 Sb.). První podoba zákona byla prakticky nefunkční, protože výčet skutkových podstat přebíral jenom závazky z mezinárodních smluv, takže nepostihoval jednání, kterých se obchodní korporace běžně dopouštějí a která je třeba energicky potlačovat. V současné době byl seznam trestných činů doplněn, ale stále není ideální, proto se zamýšlí tento katalog dále rozšířit. S obchodními korporacemi souvisí i úprava administrativní odpovědnosti, kterou obchodní korporace mohou nést na základě zvláštních zákonů.

I přes takto složitou síť souvislostí a vazeb představuje právo obchodních korporací – stejně jako každá právní disciplína – hierarchicky uspořádanou soustavu právních norem. Je **podsystemem** právního systému. Od roku 2004 je ovšem, jak zmíněno, součástí širšího rámce práva EU. Právo EU se s právem členských států prostupuje, proto je třeba, aby tyto systémy sledovaly shodné cíle, vycházely ze stejných hodnot a byly celkově slučitelné.

**Prameny
českého
práva
obchod-
ních kor-
porací**

Na vrcholu pyramidy soukromého práva (ponecháváme na tomto místě stranou ústavní základ) z hlediska nyní účinné české legislativy stojí občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.), jak bylo již zmíněno. Na druhém místě zvláštní zákon o obchodních korporacích (zákon č. 90/2012 Sb.) a zákon o přeměnách obchodních společností a družstev (zákon č. 125/2008 Sb.). Přestože v mnohém je zvláštní úprava v zákoně o obchodních korporacích inspirována obchodním zákoníkem (č. 513/1991 Sb.), jsou tu i mnohé zásadní rozdíly. Dále nutno jmenovat zákon o nabídkách převzetí (č. 104/2008 Sb.), jenž má rovněž harmonizační povahu. Do skupiny úprav na úrovni bezprostředně pod občanským zákoníkem musíme řadit i zákon o účetnictví (č. 563/1991 Sb.), jež některé státy začlenily přímo do kodifikované úpravy obchodních společností (Německo, Rakousko). Také v tomto případě se setkáváme s významným prvkem harmonizace s právem EU. Dále vyplývá ze shora podaného výkladu, že nutno jmenovat i zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (č. 304/2013 Sb.) a o ochraně hospodářské soutěže (č. 143/2001 Sb.).

Na dalším stupni v hierarchii stojí rozsáhlá skupina zvláštních zákonů včetně těch, které upravují určité oblasti podnikatelské činnosti. V rámci ustanovení o podmínkách podnikání tu máme i zvláštní pravidla

o obchodních společnostech, jejich orgánech, státním dozoru nad těmito činnostmi, o správních deliktech a sankcích. Patří sem zejména zákon o bankách (č. 21/1992 Sb.), zákon o pojišťovnictví (č. 277/2009 Sb.), zákon o podnikání na kapitálovém trhu (č. 256/2004 Sb.), zákon o investičních společnostech a investičních fondech (č. 240/2013 Sb.), zákon o dluhopisech (č. 190/2004 Sb.). Zvláštní úpravy se mohou týkat i družstev (zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech).

Stranou necháváme prováděcí předpisy i zákony, které se společností dotýkají jenom okrajově (např. o výkonu svobodných povolání, kde je v některých případech otevřena možnost podnikat za stanovených podmínek také ve formě obchodní společnosti – viz výše).

Bylo již řečeno, že pro právo obchodních společností má mimořádný význam právo EU. Kapitálové společnosti podléhají úpravě harmonizované se **směrnicemi**, ale také podmínky podnikání v bankovníctví, pojišťovnictví, na kapitálových trzích, kolektivního investování jsou předmětem úpravy mnoha směrnic. Harmonizace je nezbytná, má-li být zajištěn jednotný trh EU s volným pohybem osob, kapitálu a služeb. Pokusem o prohloubení volnosti pohybu jsou i **evropské formy** obchodních korporací regulované přímo závaznými **nařízeními**. Kromě primárního práva se tak v právu obchodních korporací setkáváme s rozsáhlým okruhem pramenů sekundárního práva EU.

V právu obchodních společností každého členského státu EU hrají velmi významnou úlohu směrnice, které ukládají členským státům **povinnost harmonizovat právo s jejich obsahem**. Při výkladu národního práva obchodních korporací se uplatní **princip přednosti práva EU a povinnost konformního výkladu**. To znamená, že pokud je smysl národní právní úpravy nejasný, je nutno dát přednost výkladu odpovídajícímu směrnicí a v případě pochybností je třeba položit předběžnou otázku Soudnímu dvoru EU. V kontextu národní úpravy není souvislost s konkrétní směrnicí na první pohled zřejmá,²² ale právník by si měl být vědom, na kterých místech národního práva se s prvky práva unijního setkává. Jestliže není harmonizace národním zákonodárcem provedena přesně, může vzniknout i právo na náhradu škody způsobené nesprávnou harmonizací proti státu. Možnost dovolat se porušení povinnosti členským státem však

Směrnice
EU

²² Přestože národní zákonodárce má povinnost odkazem ukázat adresátovi vazbu na právo EU, český zákonodárce velmi často tuto povinnost porušuje a zejména ji porušil v obč. zák., kde se omezil na nic neříkající § 3015.

má občan jenom tehdy, je-li schopen v národním právu evropské předpisy identifikovat.

Přestože každá směrnice má vlastní číslo, vžilo se i neformální označování směrnic o obchodních společnostech autonomními pořadovými čísly. Tato zvyklost pokračuje i po přijetí jejich nového kodifikovaného znění. Obecný základ harmonizovaného unijního práva obchodních společností představují následující směrnice:

První směrnice o obchodních společnostech²³ se týká jenom společností s ručením omezeným a akciových společností a upravuje jejich zakládání, zápis, princip publicity, jednání před vznikem společnosti a neplatnost společnosti.

Druhá směrnice²⁴ platí pro akciové společnosti a upravuje jejich zakládání, změny základního kapitálu, nabývání vlastních akcií a finanční asistenci.

Třetí²⁵ a šestá²⁶ směrnice upravují sloučení a rozdělení akciových společností a harmonizaci s nimi provádí zákon o přeměnách společností č. 125/2008 Sb.

Čtvrtá směrnice²⁷ je o účetní závěrce obchodních společností.

Pátá směrnice měla upravit strukturu akciové společnosti, ale **nebyla nikdy přijata**, přestože byl připraven obsáhlý návrh.

Sedmá směrnice²⁸ upravuje konsolidované účetní závěrky.

Osmá směrnice²⁹ o auditorech.

Devátá směrnice, která se měla týkat koncernového práva, také **nebyla přijata** a záměr byl opuštěn.

Desátá směrnice³⁰ upravuje přeshraniční fúzi kapitálových společností a harmonizačním prostředkem se u nás stal rovněž zákon o přeměnách obchodních společností již zmíněný.

---

²³ První směrnice měla číslo 68/151/EHS a její nové znění bylo schváleno pod číslem 2009/101/ES.

²⁴ Směrnice Rady č. 77/91/EHS, nově kodifikována jako směrnice Rady a EP č. 2012/30/EU.

²⁵ Směrnice Rady č. 78/855/EHS.

²⁶ Směrnice Rady č. 82/891/EHS.

²⁷ Směrnice Rady č. 78/660/EHS.

²⁸ Směrnice Rady č. 83/349/EHS.

²⁹ Směrnice Rady č. 84/253/EHS.

³⁰ Směrnice Rady a Evropského parlamentu č. 2005/56/ES.

Jedenáctá směrnice³¹ Rady ze dne 21. prosince 1989 o zveřejňování poboček vytvořených v členském státě některými formami společností řídicích se právem jiného členského státu.

Dvanáctá směrnice³² o společnostech s ručením omezeným s jediným společníkem.

Třináctá směrnice³³ o nabídkách převzetí byla harmonizována zákonem č. 104/2008 Sb., o nabídkách převzetí.

Čtrnáctá směrnice o přemístění sídla **nebyla přijata** a rozhodnutí Soudního dvora ve věci *Cartesio C-210/06* je chápáno jako dostatečný základ pro uskutečňování těchto operací.³⁴

Většina směrnic byla ovšem novelizována, někdy několikrát a v rámci programu zjednodušování evropské legislativy byly některé směrnice i rekodifikovány.

Bylo již zmíněno, že přímo závazná nařízení vytvářejí nové typy právnických osob, které mají povahu obchodních korporací a které mohou vznikat bez ohledu na hranice členských států. V zákoně o obchodních korporacích tyto formy zmiňuje a jako obchodní korporace kvalifikuje § 1 odst. 4. Prvým takovýmto typem subjektu bylo evropské hospodářské zájmové sdružení,³⁵ jež však není zcela přílehavé přirovnávat k veřejné obchodní společnosti, protože tento subjekt nemá dovoleno podnikat a jeho základní účel se proto od veřejné obchodní společnosti liší. Další formou byla evropská (akciová) společnost (SE),³⁶ dále evropské družstvo (SCE).³⁷ Projekt evropské soukromé

**Nařízení
EU
o obchod-
ních spo-
lečnostech**

³¹ Směrnice Rady č. 89/666/EHS.

³² Směrnice Rady č. 89/667/EHS, kodifikované znění má č. 2009/102/EU.

³³ Směrnice č. 2004/25/ES.

³⁴ Srov. Navez, E.-J. *Le traitement fiscal du transfert de résidence face à la liberté d'établissement des sociétés en droit de l'UE – de Daily Mail à National Grid Indus: évolution, révolution et au-delà*. Cahiers de droit européen, 2011. Str. 611 an.

³⁵ Nařízení Rady (EHS) č. 2137/85 o evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS) a zák. č. 360/2004 Sb., o evropském hospodářském zájmovém sdružení.

³⁶ Nařízení Rady (ES) č. 2157/2001. Nařízení bylo doplněno směrnicí č. 2001/86/ES týkající se vztahů k zaměstnancům. Do českého právního řádu evropskou společnost začlenil zákon č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti.

³⁷ Nařízení Rady (ES) č. 1435/2003 o statutu evropské družstevní společnosti, směrnice Rady č. 2003/72/ES, kterou se doplňuje statut evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců. Začlenění do českého práva provedl zákon č. 307/2006 Sb., o evropské družstevní společnosti.

společnosti (společnosti s ručením omezeným) byl opuštěn.³⁸ O všech těchto druzích korporací a o nařízeních, jež je upravují, bude podán výklad v dalších kapitolách.

§ 2 Další zdroje pravidel zavazujících obchodní korporace

Nelegislativní normativní akty

Kromě pramenů práva ve formálním smyslu mají v právu obchodních korporací velký význam i nelegislativní normativní akty, které nemají právní závaznost a jejich síla je spíše doporučující, anebo zavazují jenom v rámci určitých organizačních struktur, jakými jsou např. regulované trhy cenných papírů. Závaznost těchto pravidel má ve své podstatě **smluvní povahu**. Podobný základ závaznosti mají i stanovy obchodních korporací, které jsou smluvním dokumentem, jenž má své zvláštnosti. Především nezavazuje jenom ty, kdo jej podepsali jako smluvní strany, ale i nově přistoupivší členy (společníky). Přistoupení (které však nemusí spočívat jenom v aktu úpisu akcie, ale může mít i povahu sukcesivního nabytí koupí akcie nebo koupí podílu) je právním jednáním, které v sobě obsahuje i přijetí závaznosti stanov (společenské smlouvy), které jsou pro konkrétní korporaci závazné. Povaha závaznosti těchto normativních aktů smluvní povahy se neliší např. od obchodních podmínek, které zákazník akceptuje uzavřením kupní smlouvy. Ve všech těchto případech se tedy nejedná o právní normy ani o prameny práva, ale o pravidla smluvní povahy, které určitá osoba akceptuje svým volným projevem. Jestliže vstupuje společnost na burzu, podle shodného mechanismu akceptuje podmínky platící pro tento kapitálový trh. Mechanismus závaznosti je ostatně podobný i v rovině právních norem: jestliže někdo chce podnikat v bankovníctví, musí se podřídit právní úpravě tohoto sektoru, tedy zákonu o bankách včetně státního dozoru.

Doporučující pravidla (soft law) se týkají zejména řízení společnosti (corporate governance). Tato pravidla slouží obchodním korporacím, které samy usilují o zlepšení své výkonnosti, konkurenceschopnosti a důvěryhodnosti. Značnou autoritu mají pravidla vytvořená OECD

³⁸ Návrh je dostupný na: <<https://www.euroskop.cz/13/1934/clanek/statut-evropske-soukrome-spolecnosti/>>.

(Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj³⁹). Na tomto základě vytvořila i česká Komise pro cenné papíry Kodex správy a řízení (2004). Evropská Komise publikovala zelenou knihu Rámec EU⁴⁰ pro správu a řízení společností.

§ 3 Základní zásady práva obchodních korporací

Právo obchodních korporací je zařazeno do právního systému tak, jak bylo výše vyloženo. To znamená, že pro ně platí řada velmi **obecných** právních principů uplatňujících se v celém soukromém a někdy i veřejném právu (rovnost stran a zákaz diskriminace, autonomie vůle, smluvní volnost, ochrana vlastnictví, princip právní ochrany, ochrana dobré víry, právní jistota a předvídatelnost práva, zákaz zneužití práva), avšak navíc je ovládáno i některými principy **specifickými** právě pro tuto právní oblast.

Oproti stavu před rokem 1989, kdy pozitivistické pojetí práva v totalitním systému za pramen práva považovalo jenom normativní právní akt ve smyslu výsledku formálního legislativního procesu, v nově konstituovaném demokratickém právním systému považujeme právní principy za další významný **pramen práva**. Na druhé straně je třeba uznat, že i totalitní právo v doktríně artikulovalo pro jednotlivá právní odvětví určité *zásady*, které byly však chápány spíše jako syntetizující charakteristika dedukovaná z pozitivního práva, a tudíž neměnicí výlučné postavení normativního právního aktu jako formálního pramene práva. Ani ve svobodném světě nejsou právní principy chápány jako pouhý atribut přirozenoprávního pojetí, ale současná koncepce právního pozitivismu je respektuje rovněž.

Současnému pojetí právních principů dobře odpovídá Weinbergerova charakteristika, že „právní principy jsou důležité prostředky k vyjádření obsahových vazeb mezi právními normami“.⁴¹

Pojetí
právních
principů

³⁹ Organizace byla založena v roce 1961. V současné době má 34 členů, mezi nimi i ČR. Více srov. na: <<http://www.oecd.org/about/>>.

⁴⁰ Dokument ze dne 5. 4. 2011 KOM (2011) 164 v konečném znění, dostupný např. na: <<http://www.corpgov.deloitte.com/site/Cz/corporate-governance/>>.

⁴¹ Weinberger, O. Formální charakteristika právních a právně-politických principů. In Boguzsak, J., a kol. *Právní principy*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. Str. 39.

U nás je akceptující přístup k právním principům až důsledkem sociální a politické přeměny, k níž došlo v posledních 25 letech a která umožnila, abychom navázali na nové jevy ve vývoji práva a právní doktríny ve vyspělých zemích. Přitom právní vědomí přijímá toto pojetí spíše zvolna a neochotně. Setrvačnost právního myšlení s předlistopadovou minulostí je stále poměrně silná. Stejný důsledek přináší i začlenění do **Evropské unie**, jejíž právo se propojuje s právem českým. Český právní řád je začleněn do právního řádu EU a je nemyslitelné, aby právní řád jednoho členského státu byl vybudován na zásadě odlišné bázi, než na jaké stojí právo EU. Předpokladem vstupu do EU je přijetí principů **právního státu**. Tyto principy vycházejí z odlišeného pojetí práva, než jaké měl totalitní stát.

**Pojem
právního
principu
a právní
stát**

Právním principem⁴² rozumíme tedy **zásadu (maximu, standard), která se liší od právního pravidla tím, že je obecnější a vyjadřuje některou ze základních hodnot právního státu**. Nemusí být artikulována ve formálním pramenu práva, bývá však často vyjádřena na úrovni ústavní (listiny základních práv a svobod) nebo na úrovni zákoníku či zákona. Pojem právního principu nemá přesné hranice. Je však obecně přijímáno, že právní principy jsou právním pravidlům nadřazeny, tvoří obecný **základ** a současně **rámec**, v němž se právní pravidla pohybují. Určují především, jakým způsobem je třeba **vykládat** právní pravidla, dávají souhrnu právních pravidel kontext určující jejich smysl a funkci. Jsou ale také kritériem a omezením pro zákonodárce. Pokud zákonodárce nerespektuje jejich rámec, může se stát, že právní pravidlo je (jako protiústavní) v právním státě neaplikovatelné nebo neplatné. Zákonodárná moc v právním státě není libovůlí, ale podléhá omezením vyplývajícím z principů právního státu, jimž podléhají nejenom soukromé osoby, ale také všechny orgány veřejné moci.

Právní principy se uplatňují také v případě legislativních **mezer nebo rozporů**, často jsou artikulovány v judikatuře, ale mohou být i důvodem změny judikatury, jestliže právním principům odporuje. Právě z toho důvodu hrají tak důležitou roli v právu EU. Unijní legislativa je totiž roztržštěná, postrádá bázi v podobě ústavy a zákoníků. Jejím jediným základem jsou smlouvy (smlouva o EU a smlouva o fungování EU), které soudnímu dvoru neumožňují řešit všechny otázky, jež mu

⁴² Blíže srov. sborník Boguzsak, J., a kol. *Právní principy*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999.

jeho rozhodovací praxe přináší. I při sjednocování právních řádů členských států je nutno vycházet z obecných právních principů přijatých ve všech těchto státech.

Obecné právní principy se mohou uplatňovat rovněž proti konkrétnímu zákonodárně zakotvenému pravidlu, jestliže mu odporuje (derogační funkce právního principu); na druhé straně v určitých situacích jsou přípustné odchylky od právního principu stanoveného zvláštními právními pravidly, zejména tehdy, kdy to vyžaduje uplatnění jiného právního principu. Obecné principy neplatí absolutně, mohou být z důvodů uplatnění v daném kontextu významnějšího principu omezeny.

Tak např. může být omezeno vlastnické právo, jestliže by jeho ochrana odporovala obecnému veřejnému zájmu (např. chátrající stavba ohrožuje bezpečnost nebo nutnost vybudovat infrastrukturní zařízení naráží na neochotu vlastníka pozemků). V právu obchodních korporací je možno omezit sdružovací a smluvní volnost, jestliže by účel společnosti odporoval zákonu.

Aplikace práva se v důsledku toho stává složitou intelektuální činností spočívající nejenom v nalezení právního pravidla, které dopadá na danou situaci, ale také ve vyvažování míry uplatnění pravidla v závislosti na právních principech, jimiž musí být aplikace pravidla vymezena. V této náročné aplikační (ale velmi obdobně to platí i pro zákonodárství) činnosti se projevuje i vliv angloamerického právního systému, v jehož rámci byla doktrína právních principů rozvinuta.⁴³

Právní principy se mohou dostávat navzájem do konfliktu (na rozdíl od právních pravidel, která by si nikdy odporovat neměla, a pokud se to stane, uplatní se zákon sporu, současná platnost protikladných norem je vyloučena, není-li ji možno překlenout výkladem, např. vztahem obecného a zvláštního ustanovení). **Interpretace musí vyvažovat, který z principů má v dané situaci převážít.** Tak např. princip ochrany vlastnictví se může dostat do konfliktu s principem právní jistoty nebo v oblasti obchodních korporací se ochrana menšinových společníků může dostat do konfliktu s principem dobré správy obchodní korporace. Ochrana menšinových společníků musí ustoupit, jestliže by mohla ohrozit fungování a prosperitu společnosti. Principy, které se střetnou,

**Konflikt
právních
principů**

⁴³ Srov. zejména Dworkin, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikumené, 2001.; Dworkin, R. *A Matter of Principle*. Harvard: Harvard University Press, 1985. Z francouzské literatury: de Béchillon, M. *La notion de principe général en droit privé*. Marseille: Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1998.

musí být vyvažovány podle konkrétní situace a aplikace musí dát přednost tomu principu, který s ohledem na všechny okolnosti případu má převážít.

Rozdíly v pojetí právních principů, otevřenost katalogu principů

Pojem právního principu (zásady) je pojmem vlastním všem národním právním doktrínám, ale je chápán různě autor od autora. Můžeme se setkat s pokusy o rozlišení principů a zásad, které však nejsou obecně přijímány a v této učebnici oba termíny užíváme synonymicky. Rovněž výčet principů se liší podle autorů i v různých státech, univerzálně platný katalog, který by vyčerpával všechny právní principy, neexistuje. Zásadní význam pro sblížení pojetí právních principů má vedle práva EU i judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Přesto v určitých oblastech, jako např. v právu EU, můžeme rozlišit právní principy judikaturou **uznané** a právní principy další. Tak Soudní dvůr EU jen velmi pomalu a váhavě rozšiřuje katalog tzv. obecných právních principů, jsa si vědom, že taková rozhodnutí mají závažné důsledky z hlediska tvorby práva. Nakolik nelze zaměňovat roli soudu v kontinentálním právním systému s rolí zákonodárce, i Soudní dvůr EU je jenom vykladačem práva a do role tvůrce práva, i když by se to dělo cestou aplikace obecných právních principů, se nechává zatlačit jenom v případě nejvyšší nouze.

Hierarchie právních principů

V uspořádání právních principů můžeme vysledovat určitou **hierarchii** od principů nejobecnějších (princip rovnosti, princip legality, právní jistoty, dobré víry, neminem laedere, pacta sunt servanda, zákaz zneužití práva, nikdo nemůže těžit z vlastního porušení práva), přes zásady soukromého a veřejného práva k zásadám obchodněprávním a konečně v souvislosti s předmětem této učebnice k zásadám práva obchodních korporací. Kreativita autorů i právních praktiků činí katalog zásad velmi pohyblivým a proměnlivým. Nepochybně k němu nelze přistupovat jako k uzavřenému a definitivnímu seznamu. Některé principy jsou jenom konkretizací principů obecnějších, jiné principy jsou v průběhu doby opuštěny a nahrazovány principy jinými atd. V důsledku toho je nutno pohlížet i na principy, jimiž se budeme níže zabývat, spíše jenom jako na ilustraci než taxativní výčet.

Principy práva obchodních korporací

Za principy, které jsou specifické pro právo obchodních korporací, lze např. považovat princip ochrany menšinových společníků, zákaz lví klauzule, zákaz zneužití většiny nebo menšiny (resp. i zneužití rovnosti hlasů) ve společnosti. I tyto principy jsou však **odvozeny od obecnějších principů**, o něž by bylo možno je opřít, i kdyby nebyly samy o sobě explicitně formulovány. V uvedených případech se jedná

o konkretizaci principu rovnosti, ochrany slabší smluvní strany a zákazu zneužití práva.

Někdy se mluví o principu **loajality společníků**, o zásadě **stejného zacházení** se společníky za stejných podmínek (konkretizace zásady rovnosti nebo zásady zákazu diskriminace), zásadě **kdo volí, ten odvolává**, zásadě **transparentnosti** účelu společnosti, zásadě **ochrany třetích osob** (přicházejících do styku se společností, zejména věřitelů atd.).

Sestoupíme-li v hierarchii principů ještě o jednu příčku níže, můžeme rozlišovat i rozdílné principy, které se projevují v úpravě **osobních** společností a **kapitálových** společností. Na této úrovni se však již dostáváme více k charakteristice jednotlivých společenských forem, než ke zkoumání skutečných právních principů. To dobře ilustruje **neostré hranice** uvedených právních pojmů. Mohli bychom totiž prohlásit za právní principy prakticky všechny charakteristické znaky právní úpravy určité omezené právní instituce, přestože jde ve skutečnosti jenom o pojmová vymezení. Na rozdíl od skutečných obecných právních principů, které jsou někdy obecně formulovány v ústavách nebo zákonech, ale mnohdy se uplatňují i bez jakéhokoli legislativního vyjádření, charakteristiky určitých právních institucí jsou vyjádřeny jasnými právními pravidly a z nich jsou zobecněním odvozovány. I proto např. v judikatuře ESD je důsledně užíván termín „**obecný právní princip**“, aby nedošlo k rozmělnění pojmu a záměně s charakteristikami jednotlivých právních institucí. Přesto např. povinnost vydat bezdůvodné obohacení je soudním dvorem chápána jako obecný právní princip (protože smlouvami neupravený). Mluvíme-li tedy o principech úpravy kapitálových a osobních společností, dostáváme se již na úroveň **charakteristik** určitých právních konstrukcí. Není tím však nijak vyloučeno, že se v těchto charakteristikách odrážejí skutečné obecné právní principy. Koneckonců bylo řečeno, že principy jsou základem a rámcem pozitivního práva vyjádřeného v psaných obecně závazných pramenech.

Pro osobní společnosti je charakteristické rozdělení hlasů společníků **podle hlav**, a nikoli podle velikosti vkladů, dále je pro ně charakteristické, že společníci jsou osobně **orgány** společnosti, osobní **ručení společníků**, **zákaz konkurence pro společníky**. Naopak pro kapitálové společnosti je charakteristické rozdělení hlasů podle **velikosti podílů**, **manažerské řízení** společnosti, absence osobního ručení, **základní kapitál** společnosti nahrazující do jisté míry osobní ručení

**Principy
platné pro
osobní
a kapi-
tálové
společnosti**

atd. Funkce základního kapitálu je spjata s účetními principy, tedy především s vyrovnaností bilance společnosti.

Naše nová úprava poněkud rozmazala kontury jednotlivých forem společností. Společnost s ručením omezeným prohlásila bez dalšího za kapitálovou, přestože původ této formy je na hranicích mezi osobní a kapitálovou. Podrobněji bude tato problematika rozebrána v souvislosti s výkladem o jednotlivých formách obchodních společností.

**Princip
zákazu
zneužití
většiny
nebo men-
šiny hlasů**

Již obchodní zákoník cestou novelizace formuloval v § 56a odst. 1 tento princip: „Zneužití většiny stejně jako menšiny hlasů ve společnosti je zakázáno.“ Jednalo se o konkretizaci obecného zákazu zneužití práva, protože v obchodních společnostech mohl nastat konflikt principu zákazu zneužití práva a principu ochrany vlastnictví (účasti ve společnosti) a smluvní autonomie. Výkon práva společníka se totiž uskutečňuje právě hlasováním, jehož volnost zde zkoumaným principem omezujeme. Stejně tak omezujeme dopad pravidel o hlasování v konkrétní korporaci, přestože tato pravidla byla dohodnuta na základě smluvní autonomie stran.

Namísto citovaného ustanovení obchodního zákoníku stanoví § 212 odst. 2 obč. zák.: „Zneužije-li člen soukromé korporace hlasovací právo k újmě celku, rozhodne soud na návrh toho, kdo prokáže právní zájem, že k hlasu tohoto člena nelze pro určitý případ přihlížet.“ Citovaná formulace se od výše zmíněné zásadně liší. Nejde tu totiž o zneužití většiny na úkor menšiny nebo menšiny na úkor většiny, ale o zneužití ve vztahu k zájmu „celku“. Takové ustanovení tak mnohem více vyjadřuje princip **loajality společníka** než zákaz zneužití většiny nebo menšiny hlasů, který byl ochranou postižené skupiny společníků. Jestliže byl tedy dříve chráněn zájem poškozených společníků, je nyní explicitně chráněn jenom zájem společnosti. Funkce ustanovení se posunula k vyjádření principu loajality.

**Princip
loajality
společníka**

Princip dříve vyjádřený v § 56a obch. zák. bude však třeba i nadále uplatňovat, přestože postrádáme jeho výslovnou artikulaci v zákoně.

Princip loajality společníka vyjadřuje primárnost zájmu obchodní společnost nad zájmem jednotlivého společníka. Nejedná se o princip přijímaný zcela všeobecně a bez výhrad. Setkáváme se poměrně často se stanovisky, která staví ochranu vlastnictví nad tento princip a připouštějí v důsledku toho, aby společník upřednostnil svůj jednotlivý zájem před zájmem společnosti, která je chápána jako předmět jeho (ekonomického) vlastnictví, jenž je plně vydán jeho libovůli. Obdobně jako může

vlastník zničit věc, již vlastní, měl by mít podle těchto stanovisek společník právo zničit i společnost, v níž má účast. V současné době se však stále více prosazuje loajalita ke společnosti, protože společnost je chápána jako entita, která slouží i jiným zájmům, než je zájem společníků. Uznáním tohoto principu akceptujeme přihlídnutí k ekonomickému a sociálnímu významu korporace, která přispívá k rozvoji ekonomiky, vytváření pracovních míst apod. Je to dobrá ukázka střetávání se právních principů – princip ochrany vlastnického práva tu naráží na princip ochrany veřejného zájmu (ochrana zaměstnanosti atd.). Princip se projevuje v určitých omezeních při výkonu práv společníka. Za primární se považuje zachování a prosperita společnosti, která má přednost např. před právem společníka na podíl na zisku v určitém období.

Ochrana menšinových společníků je **konkretizací principu ochrany slabší smluvní strany**, jenž se v moderním soukromém právu stále více prosazuje. Uplatňuje se především v kapitálových společnostech. Avšak ani v osobních společnostech není vyloučeno, že se podobný princip spíše v podobě zákazu zneužití většiny uplatní. V kapitálových společnostech je projevem tohoto principu řada právních pravidel, např. právo menšinových společníků na informace, požadavek kvalifikované většiny při hlasování o určitých zásadních záležitostech, právo na odkup akcií při určitých změnách společnosti apod.

Princip rovného zacházení není zvláštním principem vlastním jenom právu obchodních korporací. Platí v celém soukromém právu, ale dokonce i v právu veřejném bez ohledu na výlučné postavení orgánu veřejné správy. Ten totiž musí nakládat se subjekty, o jejichž záležitostech rozhoduje, rovněž v souladu s uvedeným principem. Nejedná se ovšem o mechanickou rovnost, ale o **rovnost za stejných podmínek** (okolností). Je druhou stranou principu zákazu diskriminace, rovněž zcela obecně platného.

Ani v tomto případě nejde o princip vlastní jenom právu obchodních korporací. Z toho, že obchodní korporace jsou právnickými osobami a vystupují vůči třetím osobám (zákazníkům, obchodním partnerům atd.), vyplývá nezbytnost, aby byly transparentní. Jedná se o princip vlastní především obchodnímu právu a do jisté míry můžeme vidět souvislost s ochranou spotřebitelů, ale i s požadavkem bezpečnosti obchodního života. Jestliže již obchodní zákoníky 19. století ukládaly publicitu obchodníků, pak v současném globalizovaném a anonymizovaném světě je tento požadavek ještě mnohem naléhavější. Stále

Princip ochrany menšinových společníků

Princip rovného zacházení

Princip transparentnosti a ochrany věřitelů (třetích osob)

snadnější zakládání, rušení a přeměny společností, stále běžnější distribuce produktů na velké vzdálenosti zvyšuje riziko, jež podstupují třetí osoby, když vstupují do smluvních vztahů s obchodními korporacemi. V 19. a z velké části i ve 20. století byla běžnou formou vztahu podniku k odběratelům pevná vazba klientely, která byla značně stabilní. Dnes je klientela v neustálém pohybu, je připoutávána reklamou, obchodním jménem, ochrannými známkami apod. I tato vazba postupně slábne v závislosti na rozsáhlejších poddodavatelských vztazích oslabujících kredibilitu nehmotných statků, jakými jsou ochranné známky. Zákazníci postupně zjišťují, že všechny výrobky jsou koneckonců složeny z částí pocházejících z Asie bez ohledu na to, kterou známkou je výrobek označen. O to více však potřebují spotřebitelé, zadavatelé veřejných zakázek a všichni ostatní zákazníci a partneři mít dobré informace o každé korporaci, mají-li s ní navázat majetkové vztahy.

§ 4 Cíle a funkce práva obchodních korporací

**Nástroj
k vymezení
smluvních
vztahů,
ochrana**

Právo obchodních korporací je ve své podstatě a podle svého původu rozvinutou a zčásti oportunně deformovanou regulací společenské smlouvy kombinovanou s prvky charakteristickými pro úpravy forem právnických osob. **Kombinace smlouvy a instituce** ve výše uvedeném smyslu, to je základní charakteristika práva obchodních korporací.

Cílem regulace je obdobně jako ve vztahu ke všem typům smluv snaha zákonodárce poskytnout společníkům dispozitivní nástroj k úpravě jejich společenských vztahů. To konkrétněji znamená poskytnout škálu forem, aby si společníci mohli zvolit pro jejich cíle nejvhodnější formu společnosti, a usnadnit dohodu o společenské smlouvě tak, aby předcházela budoucím sporům a nejasnostem, dávala řešení konkrétních otázek, jež se v průběhu existence společnosti objeví, zejména aby umožnila fungování společnosti. Plní obecnou funkci každé dispozitivní úpravy, tedy umožnit, aby se strany nemusely domluvit na všech detailech svého budoucího vztahu, protože zákonná úprava určité prvky předvídá za ně a jejich dohodu doplňuje, jestliže neprojeví vůli odchýlit se od ní.

Součástí této funkce je vyvážit postavení společníků tak, aby mohli vykonávat svá práva a úměrně své účasti ovlivňovat společnost, aniž ji

paralyzují. Právo obchodních korporací má bránit zneužití hlasovacích práv a nečestným jednáním společníků (zákaz konkurence, povinnost loajality). Právo obchodních společností v tomto směru představuje konkrétní úpravy ochrany slabší smluvní strany. Menšinovým společníkům je třeba zabezpečit výkon jejich práv. Pokud by odchýlná dohoda společníků odporovala principu ochrany slabší strany, bylo by nutno podle všech okolností zvážit, zda je takové ustanovení platné.

K popsané funkci úpravy přistupuje mimořádně významná funkce ochrany třetích osob, zejména věřitelů, která nabývá na aktuálnosti v okamžiku, kdy společnost získává právní osobnost. Třetí osoby je třeba zejména chránit před účinky případné nesolventnosti společnosti. Tuto funkci plní institucionální složka práva obchodních korporací, tedy ta jeho část, která činí korporaci transparentní a důvěryhodnou vůči třetím osobám stojícím vně společnosti. Jde zejména o publikační povinnosti, princip publicity, rozsah jednatelského oprávnění statutárního orgánu.

Právo obchodních korporací jako ve své podstatě právo smluvní je součástí práva soukromého. Obsahuje však značný počet kogentních ustanovení, což podmiňují jeho zmíněné ochranné funkce, institucionální prvky úpravy. Více než jiné oblasti soukromého práva využívá i prostředky práva veřejného. Tyto vazby byly již blíže vyloženy výše. Právo obchodních společností je tak více donucující, spojené s rozsáhlejší právní odpovědností, v řadě oblastí s trvalým státním dozorem aplikujícím přísné sankce.

**Ochrana
třetích
osob**

**Prostředky
práva
obchod-
ních
korporací**